

PULCHRA LAVERNA

Als studievereniging is Laverna natuurlijk wijd en zijd bekend. Maar als godin geniet zij minder bekendheid. Sterker, waarschijnlijk hebben de meeste classici nog nooit van de godin Laverna gehoord. Heeft de reputatie van onze vereniging die van haar eponiem overvleugeld? Of is Laverna werkelijk zo obscuur? En waarom heet Laverna eigenlijk Laverna?

Evenals in het moderne Amsterdam, riep de naam Laverna in het oude Rome verschillende associaties op. Een daarvan was vermoedelijk de Porta Lavernalis, een stadspoort op de Aventijn. Deze poort was naar Laverna vernoemd, omdat zij om de hoek, langs de Via Salaria, een *lucus* ('woudheiligheid') bezat, waar ook een aan haar gewijd altaar stond.¹⁾

Laverna werd gerekend tot de chthonische goden. Dat blijkt onder meer uit enkele verzen van Septimius Serenus (een fragmentarisch overgeleverde dichter uit de tweede eeuw n.Chr.), overgeleverd via een scholion bij Statius' *Thebais*. Hierin wordt Laverna opgevoerd als representant van de goden van de onderwereld (*inferi*), aan wie met de linkerhand geofferd moest worden, in tegenstelling tot de goden van de bovenwereld, aan wie met de rechterhand geofferd moest worden:

*Inferis manu sinistra
immolamus pocula.
Laeva quae vides Lavernae,
Palladi sunt dextera.*²⁾

Oorspronkelijk was Laverna dus een godin van het oneraardse, een godin van het duister. Maar gaandeweg werd haar naam verbonden met praktijken die in het duister plaatsvonden, praktijken die het daglicht niet konden verdragen. Zodoende werd Laverna de beschermgodin van geboefte en gespuis. Of iets subtieler geformuleerd: 'Schutzgeist alles erlaubten und unerlaubten Gewinnstes'³⁾.

Het zal daarom geen verbazing wekken, dat het enige genre waarin haar naam met enige regelmaat genoemd wordt, het komische genre is. Zo laat Novius (een fragmentarisch overgeleverde comicus uit de eerste eeuw v.Chr.) een van zijn personages uitroepen: *per deam sanctam Lavernam*⁴⁾, een vloek waarbij ons 'godverdomme' natuurlijk in het niet valt. En in Plautus' *Aulularia* roept iemand, wanneer hij denkt bestolen te zijn:

*quo abis? redi rursum.
ita me bene amet Laverna, uti te iam, nisi reddi
mihi vasa iubes, pipulo te hic differam ante aedis.*⁵⁾

De belangrijkste vermelding buiten de komedie vinden we bij Horatius, om precies te zijn *Epistulae* 1.16.60. In de betreffende passage wordt betoogd dat een *vir bonus* geen zonden begaat uit liefde voor *virtus*. In contrast daarmee wordt een slaaf ten tonele gevoerd, die geen zonden begaat uit angst voor straf. Horatius legt de denkbeeldige slaaf het volgende gebed in de mond:

*'Iane pater!' clare, clare cum dixit 'Apollo!'
labra movet metuens audiri: 'pulchra Laverna,
da mihi fallere, da iusto sanctoque videri,
noctem peccatis et fraudibus obice nubem.'*⁶⁾

¹ Varro *De Lingua Latina* 5.163: *hinc Lavernalis [sc. porta JS] ab ara Lavernae, quod ibi ara eius*. Zie ook het scholion van pseudo-Acro, verderop in dit artikel.

² *Fragmenta Poetarum Latinorum*, ed. W. Morel, Teubner, Stuttgart 1963.

³ ...

⁴ *Comicorum Romanorum Fragmenta* 105.

⁵ Plautus *Aulularia* 445.

⁶ *Ep.* 1.16.59-62, OCT ed. E.C. Wickham & H.W. Garrod. — De woorden *noctem* en *nubem* verwijzen misschien naar Laverna's oorspronkelijke domein.

Etymologie⁷⁾

Over de etymologie van de naam Laverna bestaat veel onduidelijkheid, en bijgevolg onenigheid. De oudste theorie is afkomstig van pseudo-Acro, onder wiens naam verschillende scholia bij Horatius verenigd zijn. Bij bovengenoemde verzen staat de opmerking:

Laverna viae Saliariae lucum habet; est autem dea furum. Simulacrum eius fures colunt aut qui consilia sua tacita volunt. Fortasse dicta sit a lavando; nam fures lavatores dicuntur. Preces eius cum silentio exercentur.⁸⁾

Een andere antieke bron verbindt Laverna met het verbum *latere*, omdat dieven behalve *laverniones* en *lavatores*, ook *laterniones* genoemd werden.

Moderne geleerden zijn evenmin eensgezind in hun oordeel. Sommigen denken dat Laverna is afgeleid van de wortel *l(a)u-* ('verkrijgen'); vergelijk Gr. ἀπολαύω ('profiteren van'), ληΐς ('buit'), Lat. *lucrum* ('winst, voordeel'), Ned. *loon*. Anderen denken dat Laverna uit het Etruskisch stamt. Deze theorie steunt vooral op de vondst van een Etruskische schaal uit de derde eeuw v.Chr. met het opschrift *LAVERNAI POCOLOM* (CIL 1.147; zie afbeelding). Afgebeeld staat een gevleugelde knaap, die met zijn rechterhand een twijg vasthoudt, en met zijn linkerhand een schaal (aan chthonische goden werd immers met de linkerhand geofferd). Mocht deze schaal de lezer bekend voorkomen — zie hier het logo van onze studievereniging!

Van godin tot vereniging

Over onze studievereniging gesproken: waarom is Laverna eigenlijk naar Laverna vernoemd? Het antwoord op deze vraag was niet gemakkelijk te vinden. Nachtenlang heb ik moeten speuren in de Laverna-archieven. Uiteindelijk stuitte ik op een vergeeld document, getiteld *Vroegste geschiedenis van Laverna* (waarschijnlijk van de hand van Diederik Burgersdijk, de stamvader van onze vereniging), waarin beschreven staat hoe onze vereniging ontstaan is. De tekst spreekt voor zichzelf:

18 januari 1993 — In CREA-café vindt door een toevallige ontmoeting van Marcela van Niekerk, Juliëtte Groenland en Burgersdijk een lang gekoesterde gedachte zijn uitwerking in een explosief enthousiasme. Dit gaf de aanzet tot een dispuut dat tot bloeien gedoemd is.

⁷ De informatie is deels ontleend aan Wilkins' commentaar op Horatius *Ep.* 1.16.60, deels aan Ernout-Meillet.

⁸ Pseudoacronis Scholia in Horatium Vetustiora, ed. O. Keller, vol. II, Teubner, Leipzig 1904.

20 januari — *De eerste bijeenkomst bij Diederik thuis. De basis voor een dispuut bestemd voor studenten klassieke talen aan de UvA wordt gelegd. Met een overweldigende geestdrift wordt de naam “Hora est” aangenomen. [...]*

27 januari — *Tweede oprichtingsvergadering ten huize van de vice-praeses [Marcela van Niekerk JS]. Daar de vervoering ten gevolge van de naamgeving niet in volle hevigheid stand heeft kunnen houden, worden nieuwe namen in overweging genomen. De meest acceptabele is Livia Improbata. [...]*

3 februari — *De derde vergadering in de kamer van Burgersdijk. [...] Na het open slaan van de OLD dient zich een wonder aan: De naam van de vereniging springt met bijna arrogante evidentie uit het boek: LAVERNA. De oude Burgersdijk [Diederiks vader, classicus en oud-bestuurslid van M.F. JS] wordt opgebeld ter documentatie. Het devies: Da Mihi Fallere.*

Welnu, geachte *Laverniones!* Laten wij trots zijn op onze historische wortels; laten wij trots zijn op de raadselachtigheid waarmee onze naam omgeven is (een raadselachtigheid waarvan M.F. slechts kan dromen); laten wij trots zijn dat Horatius ons noemt; laten wij trots zijn op Laverna!

Jørn Soerink